

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 2545-3998

ПАЛИМПСЕСТ

МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИЧКИ, КНИЖЕВНИ
И КУЛТУРОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

PALIMPSEST

INTERNATIONAL JOURNAL FOR LINGUISTIC, LITERARY
AND CULTURAL RESEARCH

ГОД. I, БР. 2
ШТИП, 2016

VOL. I, NO 2
STIP, 2016

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

Год. I, Бр. 2
Штип, 2016

Vol. I, No 2
Stip, 2016

ISSN 2545-3998
<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип,
Република Македонија

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Ранко Младеноски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД
Толе Белчев, Универзитет „Гоце Делчев“, Република Македонија
Нина Даскаловска, Универзитет „Гоце Делчев“, Република Македонија
Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Руска Федерација
Олга Панкина, НВО Македонски културен центар, Руска Федерација
Георгета Раца, Универзитет Банат, Романија
Астрид Симоне Грослер, Универзитет Банат, Романија
Горан Калоѓера, Универзитет во Риека, Хрватска
Дејан Дуриќ, Универзитет во Риека, Хрватска
Шандор Чегледи, Универзитет во Панонија, Унгарија
Ева Бус, Универзитет во Панонија, Унгарија
Хусејин Озбај, Универзитет Гази, Република Турција
Зеки Ѓурел, Универзитет Гази, Република Турција
Елена Дараданова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Ина Христова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Џозеф Пониах, Национален институт за технологија, Индија
Сатхарај Венкатесан, Национален институт за технологија, Индија
Петар Пенда, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Данило Капасо, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Мета Лах, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Намита Субиото, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Ана Пеличер-Санчез, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Мајкл Грини, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Татјана Гурин, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Диана Поповиќ, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Жан Пол Мејер, Универзитет во Стразбур, Република Франција
Жан Марк Веркруз, Универзитет во Артуа, Република Франција
Регула Бусин, Швајцарија
Натале Фиорето, Универзитет во Перуца, Италија
Оливер Хербст, Универзитет во Вурцбург, Германија

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

PUBLISHED BY

Goce Delcev University, Faculty of Philology, Stip,
Republic of Macedonia

EDITOR-IN-CHIEF

Ranko Mladenoski

EDITORIAL BOARD

Victor Friedman, University of Chicago, United States of America
Tole Belcev, Goce Delcev University, Republic of Macedonia
Nina Daskalovska, Goce Delcev University, Republic of Macedonia
Alla Sheshken, Lomonosov Moscow State University, Russian Federation
Olga Pankina, NGO Macedonian Cultural Centre, Russian Federation
Georgeta Rata, Banat University, Romania
Astrid Simone Grosler, Banat University, Romania
Goran Kalogjera, University of Rijeka, Croatia
Dejan Duric, University of Rijeka, Croatia
Sándor Czeglédi, University of Pannonia, Hungary
Éva Bús, University of Pannonia, Hungary
Husejin Ozbaj, GAZI University, Republic of Turkey
Zeki Gurel, GAZI University, Republic of Turkey
Elena Daradanova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Ina Hristova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Joseph Ponniah, National Institute of Technology, India
Sathyaraj Venkatesan, National Institute of Technology, India
Petar Penda, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Danilo Capasso, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Meta Lah, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Namita Subiotto, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Ana Pellicer Sanchez, The University of Nottingham, United Kingdom
Michael Greaney, Lancaster University, United Kingdom
Tatjana Durin, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Diana Popovic, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Jean-Paul Meyer, University of Strasbourg, French Republic
Jean-Marc Vercrusse, Artois University, French Republic
Regula Busin, Switzerland
Natale Fioretto, University of Perugia, Italy
Oliver Herbst, University of Wurzburg, Germany

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Драгана Кузмановска
Толе Белчев
Нина Даскаловска
Билјана Ивановска
Светлана Јакимовска
Марија Леонтиќ
Јована Караникиќ Јосимовска

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Даница Гавриловска–Атанасовска (македонски јазик)
Весна Продановска (англиски јазик)
Толе Белчев (руски јазик)
Билјана Ивановска (германски јазик)
Марија Леонтиќ (турски јазик)
Светлана Јакимовска (француски јазик)
Јована Караникиќ Јосимовска (италијански јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров

АДРЕСА

ПАЛИМПСЕСТ
РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип, Македонија
ISSN 2545-3998
<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

Меѓународното научно списание „Палимпсест“ излегува двапати годишно во печатена и во електронска форма на посебна веб-страница на веб-порталот на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип:

<http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Трудовите во списанието се објавуваат на следните јазици: македонски јазик, англиски јазик, германски јазик, француски јазик, руски јазик, турски јазик и италијански јазик.

Трудовите се рецензираат.

EDITORIAL COUNCIL

Dragana Kuzmanovska
Tole Belcev
Nina Daskalovska
Biljana Ivanovska
Svetlana Jakimovska
Marija Leontik
Jovana Karanikik Josimovska

LANGUAGE EDITORS

Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian language)
Vesna Prodanovska (English language)
Tole Belcev (Russian language)
Biljana Ivanovska (German language)
Marija Leontik (Turkish language)
Svetlana Jakimovska (French language)
Jovana Karanikik Josimovska (Italian language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov

ADDRESS

PALIMPSEST
EDITORIAL COUNCIL
Faculty of Philology
Krste Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip, Macedonia
ISSN 2545-3998
<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

The International Scientific Journal “Palimpsest” is issued twice per year in printed form and online at the following website of the web portal of Goce Delcev University in Stip: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Papers can be submitted and published in the following languages: Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish and Italian language.

All papers are peer-reviewed.

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

11 ПРЕДГОВОР

Д-р Драгана Кузмановска, декан на Филолошкиот факултет во Штип
FOREWORD

Dragana Kuzmanovska, PhD, Dean of the Faculty of Philology in Stip

ЈАЗИК / LANGUAGE

15 Даринка Маролова

ПОСТАПКИ ПРИ ПРЕВЕДУВАЊЕТО НАСЛОВИ НА КНИЖЕВНИ
ДЕЛА ОД ГЕРМАНСКИ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Darinka Marolova

PROCEDURES WHEN TRANSLATING LITERARY WORKS TITLES
FROM GERMAN INTO MACEDONIAN

25 Natalija Pop Zarieva, Krste Iliev

COMPARATIVE LINGUISTIC ANALYSIS OF RUSSIAN AND ENGLISH
PROVERBS AND SAYINGS

КНИЖЕВНОСТ / LITERATURE

35 Igor Grbić

OCCIDENTOCENTRIC FALLACY: DOWNSIZING THE WORLD, OR
KEEPING THE OTHERNESS OF THE OTHER

49 Марија Ѓорѓиева-Димова

ИСТОРИЈАТА КАКО ИНТЕРТЕКСТ

Marija Gjorgjieva Dimova

HISTORY AS AN INTERTEXT

61 Stefano Redaelli

POETICHE MATEMATICHE, MATEMATICHE POETICHE

Stefano Redaelli

MATHEMATICAL POETICS, POETICAL MATHEMATICS

71 Bilge Kaya Yiğit

SİNOPLU SAFAYÎ HAYATI ESERLERİ VE İNEBAHTI VE MOTON'UN
FETHİNİ ANLATAN FETİHNAMESİ

Bilge Kaya Jigit

SAFAYÎ WHO IS FROM SINOP, HIS LIFE, HIS WORKS AND THE
FETİHNAME OF İNEBAHTI AND MOTON

83 Snežana Petrova
L'ACTION TRAGIQUE DES « FURIEUX »: LA MÉDÉE DE CORNEILLE ET SES SOURCES ANTIQUES
Snežana Petrova
THE TRAGIC ACTION OF “FURIOUS”: MEDEA BY CORNEILLE AND ITS ANCIENT SOURCES

93 Eva Gjorgjievska
LES MOTIFS DU MATRICIDE DANS LES ÉCRITS DE JEUNESSE DE MARCEL PROUST
Eva Gjorgjievska
THE THEMES OF MATRICIDE IN THE EARLY WRITINGS OF MARCEL PROUST

99 Mahmut Çelik, Alirami İbraimi
SABİTYUSUF ‘UN “KÖTÜ YÜREKLİ OLAN KİMDİR“ ADLİ HİKÂYESİNDE AİLE KAVRAMI
Mahmut Celik, Alirami İbraimi
THE FAMILY IN SABIT YUSUF’S “KÖTÜ YÜREKLİ OLAN KİMDİR?” STORY

107 Славчо Ковилоски
ЗАПИСИ НА МАРГИНИТЕ: ОД КНИЖЕВНОТО НАСЛЕДСТВО НА МАНАСТИРОТ ТРЕСКАВЕЦ
Slavcho Koviloski
RECORDS ON THE MARGINS: FROM THE MONASTERY LITERARY HERITAGE OF TRESKAVEC

КУЛТУРА / CULTURE

115 Трајче Стојанов
ЕДНА МОЖНА КРИТИКА НА БАХТИНОВАТА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА ДОСТОЕВСКИ
Trajce Stojanov
A POSSIBLE CRITIQUE ON BAHTIN’S INTERPRETATION OF DOSTOEVSKY

127 Ана Попова
LES PUISSANCES CÉLESTES ET LA SECONDE VENUE DU CHRIST SUR LES FRESQUES DE SAINT-GEORGES À POLOŠKO
Ana Popova
THE CELESTIAL POWERS AND THE SECOND COMING OF CHRIST IN THE PAINTED DECORATION OF ST. GEORGE AT POLOŠKO

143 Екатерина Намичева, Петар Намичев
АВТЕНТИЧНОСТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ТРАДИЦИОНАЛНИТЕ НАСЕЛБИ ВО МАКЕДОНИЈА
Ekaterina Namiceva, Petar Namicev
AUTHENTICITY AND PRIDE OF VERNACULAR SETTLEMENTS IN MACEDONIA

МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА / TEACHING METHODOLOGY

- 159 Regula Busin**
REDEMITTEL AUS SICHT DES FREMDSPRACHLICHEN
ERWACHSENENUNTERRICHTS
Regula Busin
PHRASES FROM THE PERSPECTIVE OF FOREIGN-LANGUAGE ADULT
EDUCATION
- 171 Игор Станојоски**
ФОНЕТСКИ И ФОНОЛОШКИ ДЕВИЈАЦИИ ВО УПОТРЕБАТА НА
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАЈ ПОЛСКИТЕ И УКРАИНСКИТЕ СТУДЕНТИ
Igor Stanojoski
PHONETIC AND PHONOLOGICAL DEVIATIONS IN THE USE OF
MACEDONIAN LANGUAGE BY POLISH AND UKRAINIAN STUDENTS

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

- 185 Весна Мојсова-Чепишевска**
МАКЕДОНСТВОТО КАКО СИМБОЛ НА ГРАДИТЕЛСТВОТО
Vesna Mojsova Cechishevskaa
THE MACEDONIANSHIP AS A SYMBOL OF BUILDING
- 193 Марија Гркова**
ЗА ЧУВАЊЕТО НА ИДЕНТИТЕТОТ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК
Marija Grkova
THE MAINTENANCE OF THE MACEDONIAN'S LANGUAGE IDENTITY

ДОДАТОК / APPENDIX

- 199** ПОВИК ЗА ОБЈАВУВАЊЕ ТРУДОВИ
ВО МЕЃУНАРОДНОТО НАУЧНО СПИСАНИЕ „ПАЛИМПСЕСТ“
CALL FOR PAPERS
FOR THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “PALIMPSEST”

Игор Станојоски**ФОНЕТСКИ И ФОНОЛОШКИ ДЕВИЈАЦИИ ВО УПОТРЕБАТА
НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАЈ ПОЛСКИТЕ
И УКРАИНСКИТЕ СТУДЕНТИ**

Апстракт: Пресудни за фонетската правилност во зборувањето на странскиот јазик се објективните совпаѓања и разидувања во артикулациските бази на првиот и вториот јазик, како и мрзливоста/ упорноста на субјектот да ги совлада новите артикулациски единици. Фонетските девијации¹ во принцип не предизвикуваат пречка во комуникацијата. Пречка, неразбирливост и негодување кај слушателот може да предизвикаат фонолошките интерференции, пред сè, недиференцијацијата на фонемите. Решението на фонетските девијации лежи во артикулацијата. Фонолошките девијации не се решаваат со поместување на артикулацијата. Украинците и Полјаците што учат македонски, барем во поглед на фонетиката и фонологијата, се во поповолна положба од Македонците што учат украински и полски, затоа што македонскиот има значително помал број гласови (респ. и фонеме), најмногу како последица на затврднувањето на меките согласки и неутрализацијата на опозицијата по мекост во консонантскиот систем.

Клучни зборови: *гласови, фонеме, изговор, девијации, интерференции, изучување, македонски.*

0. Вовед

Пред развојот на фонологијата, и фонетските и фонолошките девијации традиционално биле определувани како „гласовна супституција“. Дури „со развојот на фонологијата истражувачите престанале да се ограничуваат на опис на „неправилниот изговор“ на гласовите и се зафатиле со утврдување точни, проверливи причини за таквиот изговор, при што причините се внатрешни, карактеристични за системот на првиот јазик на зборуваачот“. (Вайнрайх, 1979, стр. 39).

¹ Терминот *девијации* го употребуваме наместо термините *грешки, отстапки*, кои се почести во нашата лингвистичка литература. Се одлучивме за терминот *девијација* сметајќи го за поудобен. Семантички е поширок од терминот *грешка* затоа што покрај грешките, во девијации спаѓаат и оние отстапки од вообичаениот стандарднојазичен израз кои нормата ги дозволува. Терминот *отстапки* (и *отстапувања*), пак, во поголем дел од контекстите бара дополнување – *отстапување од... што?*

1. Екстралингвистички фактори во формирањето на изговорните навики

Пресудни за фонетската правилност во зборувањето на странскиот јазик се објективните совпаѓања и разидувања во артикулациските бази на првиот и вториот јазик, како и мрзливоста/ упорноста на субјектот да ги совлада новите артикулациски единици. Артикулацијата е физичка активност. Новата артикулациска база бара поголем напор, создавање нови изговорни навики, па и развој на одделни мускули околу усната шуплина, кои дотогаш не биле многу ангажирани. Физичката болка, со која е проследен правилниот изговор, може да послужи дури и како критериум за правилноста на почетното зборување на нов јазик со поинаква артикулациска база.

Овде се вклучуваат и фактори од аудитивно-акустички карактер. Слухот и способноста да се репродуцира слушнатото обично се сметаат за решавачки во усвојувањето на туѓиот изговор. Доаѓаат до израз и актерските способности, па и музичкиот талент. Зборувачот што умее да глуми и да имитира би требало брзо да го усвои изговорот на странскиот јазик, но со слушање, и тоа најдобро со престој во јазичната средина на тој јазик. Овде ќе биде важно и запознавањето со „говорно влијателни“ носители на јазикот, односно луѓе со изговор што ќе го привлече вниманието на изучувачот и ќе го натера да имитира. Изучувачите со музички талент, исто така, по правило брзо го усвојуваат новиот изговор поради остриот слух и способноста за соодветна акустичка репродукција. Оние што го немаат ваквиот талент, но и што се мрзливи по однос на артикулацијата како физички процес, ќе го зборуваат туѓиот јазик користејќи ја артикулациската база на првиот јазик, ќе бидат средиште на интерференции.

2. Типологија на фонетско-фонолошките интерференциски девијации

Во книгата *Јазици во контакт* Уриел Вајнрајх izdelува 4 типа на фонетско-фонолошки интерференции (1979, стр. 45-47). Со мали измени ќе ја применуваме оваа типологија и за нашиов труд:

1. **Недиференцијација** на фонемите (under-differentiation) се јавува во случаите кога во вториот систем има фонема некарактеристична за првиот, односно кога на две фонеме од вториот систем соодветствува една од првиот. На пример, Македонците и Србите кои го изучуваат украинскиот или полскиот јазик обично не ги разликуваат фонемите /i/ и /и/ во украинскиот, односно /i/ и /y/ во полскиот јазик. Сметаме дека недиференцијацијата е најчест тип на фонолошка интерференција.

2. До **хипердиференцијација** на фонемите (over-differentiation) доаѓа во обратниот случај, кога на две фонеме од првиот јазик им соодветствува една во вториот. Во тој случај може да дојде до измислување на фонолошки разлики онаму каде што не постојат, по моделот на првиот јазик. Еве еден пример од моето лично искуство од часовите на Универзитетот во Лавов: при мојот изговор на зборот *четири*, студентите, имајќи го предвид украинскиот фонолошки систем, забележаа дека изговарам *четири*. Разликите меѓу едното

и другото [i] во овој збор се незабележливи за родените зборувачи на македонскиот јазик, зашто тие имаат чисто фонетски карактер, но, ете, украинските студенти им придадоа фонолошка релевантност, потпирајќи се на првиот систем. Инаку, хипердиференцијацијата е поредок тип на интерференција во споредба со недиференцијацијата. Вајнрајх во посебен тип ја изделува **реинтерпретацијата на разликите** (reinterpretation of distinctions), односно на дистинктивните признаци, кога изучувачот „ги разликува фонемите во вториот систем според признаци кои за него се само придружни или излишни, додека во првиот систем се релевантни“ (Вајнрајх 1979, стр. 46). Поради големите сличности, реинтерпретацијата на дистинктивните признаци ќе ја присоединиме кон хипердиференцијацијата на фонемите во еден тип на интерференција.

3. **Супституцијата на гласовите** (phone substitution) е исклучително честа фонетска интерференција и се појавува речиси при секоја разлика во артикулациските бази меѓу првиот и вториот јазик. При супституцијата на гласовите нема фонемски разлики, т.е. фонемата од вториот јазик има исто место во фонолошкиот систем како соодветната фонема во првиот јазик, но се разликуваат нивните артикулациско-акустички особености. Полските студенти, на пример, го супституираат македонскиот глас [ɬ] со [l].

„Некои типови на фонетска интерференција поради нивната сложеност не се поддаваат на гореспоменатата типологија. Особено треба да се има предвид **хиперкоректноста**“ (Вајнрајх, 1979, стр. 47).

3. Артикулациската база на македонскиот јазик

Поголем дел од основните гласовни вредности на фонемите од фонолошкиот систем на македонскиот јазик се присутни и во полскиот и во украинскиот јазик. Позабележителни разлики има во изговорот на т.н. шушкави согласки (ж, ч, ц, ш) кои во македонскиот јазик се изговараат нешто помекко отколку во украинскиот и уште помекко во споредба со полскиот јазик. Како такви тие стануваат елемент на туѓиот акцент на полските и украинските студенти. Сепак, малата смекнатост (во споредба со полскиот и украинскиот изговор) на македонските шушкави согласки има чисто фонетска вредност и не е причина за фонолошки интерференции. Во македонскиот јазик /v/ е консонант, за разлика од украинскиот и полскиот јазик каде што тој е сонант. Исто и тоа може да има барем минимален придонес за туѓиот акцент на полските и украинските студенти. Изговорот [g] постои во артикулациската база на украинскиот јазик, иако има многу ретка употреба. Изговорите [dz] (s) и [dʒ'] (ц) постојат и во артикулациските бази на украинскиот и на полскиот јазик (како [dz] и [dʒ]), а разидувањето со македонскиот јазик е чисто графичко – тоа што во македонскиот јазик се користи една буква за нивно означување. Изговорот [ɬ] (л) не е карактеристичен за артикулациската база на полскиот јазик и се јавува како главна особеност на туѓиот акцент на полските студенти. Фонемата /љ/ во македонскиот јазик има две реализации кои се прифаќаат како „културен изговор“, а тоа се [l'] и [λ] (Савицка/ Спасов, 1997, стр. 81-82). Со оглед на поголемата распространетост на изговорот [λ] во секојдневните разговорни ситуации во Македонија, и студентите од странство

претежно изговараат така. Со тој изговор немаат проблем ни украинските ни полските студенти, зашто артикулациската база на првиот јазик го познава тој изговор. Гласовите [j] (ј) и [c] (ќ) не ги познаваат ни полската ни украинската артикулациска база. На студентите обично им се објаснува дека тоа е нешто помеѓу меко д' и меко г' (ђ), односно помеѓу меко т' и меко к' (ќ).

Македонскиот јазик се одликува со слабо развиена алофонија и поголем дел од алофоните се среќаваат и во артикулациските бази на полскиот и на украинскиот јазик.

Во реализацијата на фонетскиот систем на странскиот јазик за појавата на туѓиот акцент може да одлучуваат и нијанси. Артикулациското поместување за еден милиметар некаде во усната шуплина често резултира со појава на туѓ акцент. Туѓиот акцент може да биде силно изразен, но може да биде и многу слабо изразен, така што проучувачот на интерференциите може да биде доведен во забунa дали навистина може да се регистрира туѓ акцент и, уште поважно, во што се состои тој. Често ни се случува да забележиме некој чуден акцент кај странскиот зборуваач, но да не можеме со сигурност да му посочиме каде греша тој. Поради сите тие нијанси на изговорот на гласовите од странскиот јазик, се случи и една важна промена во методиката на наставата по странски јазик. Таа промена е најзабележителна во учебниците по странски јазик. Имено, описот на артикулацијата на гласовите, толку присутен како неодминлив дел на почетокот на постарите учебници по странски јазик, во посовремените учебници речиси наполно се изостава. Дидактичката улога во формирањето на изговорните навики и усвојувањето на странската артикулациска база му се препушта на аудиозаписот, како неопходен придружен дел на современите учебници. Може тоа да се смета за замена на граматичко-преводниот со аудиолингвалниот метод во предавањето на овој дел од јазичниот систем. Таа промена несомнено повлијаа позитивно во избегнувањето на фонетските интерференции.

4. Преглед на фонетските и фонолошките интерференциски девијации во употребата на македонскиот јазик кај полските и украинските студенти

4.1. Изговорот на *ќ* и *ј*

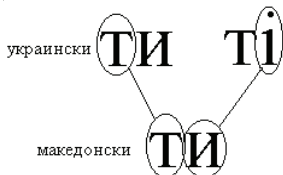
Меѓу главните артикулациски потешкотии во македонскиот изговор што се јавуваат пред украинскојазичните и полскојазичните студенти прво го издвојуваме она што е видливо уште на ниво на азбуката: изговорот на меките консонанти *ќ* [k'] и *ј* [g']. Станува збор за артикулации кои се можеби блиски со украинските меки *t* и *d*, но не се еднакви со нив. Често доаѓа до неправилно поистоветување и на фонетско и на фонолошко ниво. Во полскиот јазик има смекнато [k'] и [g'], сп. во зборовите *kiedy* (кога), *gielda* (берза), но палаталноста на македонските *ќ* и *ј* е поголема. Поради разликите во степенот на палаталноста (артикулациски: поради разликите во степенот на кревање на јазичната маса кон тврдото непце), карактеристична девијација е супституцијата на гласовите. Во *Речникот македонско-полски и полско-македонски* (Видоески/ Пјанка/ Тополињска, 1990), во *Прегледот на*

граматиката на македонскиот јазик, според авторката Зузана Тополињска, „македонскиот изговор *k* одговара горе-долу на полскиот изговор *ć*, *ci* пред самогласка или *c* пред *i* [...], а македонскиот изговор *ř* одговара на полскиот изговор *dź*, *dzi* пред самогласка или *dz* пред *i*“ (стр. 329). Во истиот Речник, во делот *Преглед на граматиката на полскиот јазик* (автор Влоѓимјеж Пјанка) стои: „Согласките *ć* и *dź* се слични на српскохрватските *ћ* и *ђ*“ (стр. 663). Овие различни проценки на изговорот на *k* и *ř* сведочат дека постојат само сличности (не и идентичности) со полскиот изговор и дека во говорот на полските студенти може да се очекува фонетска интерференција како супституција на гласовите. Во практиката тоа се потврдува.

Проблеми и девијации со *k* и *ř* се јавуваат и на ниво на ортографијата.

4.2. Секвенците /*ти*/ и /*ди*/

Оваа девијација, која е исклучително честа во говорот на украинските студенти и досега нерегистрирана во говорот на полските студенти, е поврзана со изговорот на согласо-самогласните групи со *и* како втор член и со согласка која во украинскиот јазик има мек корелат, како прв член. Тешкотиите се особено силно изразени во секвенците **ти** и **ди**, кои во македонскиот се изговараат без смекнување на денталот: [ti], [di]. Обата члена на секвенцата се присутни и во украинскиот, но во дадениот контекст никогаш не се јавуваат, односно денталот пред /и/ може да биде само мек [t'i] [d'i]. Графичкиот фактор може да се вплете со негативни последици, па македонските графички состави **ти**, **ди**, да се изговараат како соодветните украински: [ty] [dy], но гласот означен со *и* во македонскиот му е близок на украинскиот *i*, а не на *и*. Значи, за Украинците при учењето македонски е важно да се навикнат на изговорот [ti], наместо украинските [t'i] [ty].

Искуството во работата со украински студенти покажува дека ова воопшто не е наивна пречка, колку што можеби изгледа на графиконот, и потребен е релативно долг период за стекнување на изговорната навика. Овде имаме и вкрстување со артикулацијата на *k* и *ř*. Една мала анкета со украински студенти покажа дека тие речиси не се во состојба да ја идентификуваат акустичката разлика меѓу [t'igar] и [k'igar]. Во вежбите со диктат редовно се јавува грешката **ти** наместо **ќи**, сп. *бидејти* место *бидејќи*).

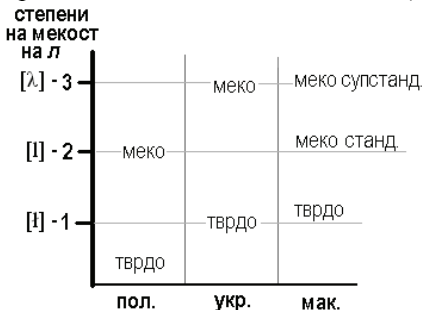
За говорот на полските студенти не е карактеристична оваа девијација затоа што во историскофонетскиот развој на полскиот јазик меките /*t'*/ и /*d'*/ акустички квалитативно значително се оддалечиле од тврдите корелати, сп. *t* наспрема *ć*, и *d* : *dź*, а овој фонетски расчекор не дозволува фонемска хипердиференцијација со разликување на меко (во /*ти*/) и тврдо т (на пр. во /*та*/) во вториот (македонски) јазик, затоа што ни во првиот јазик нема мек изговор [t^ʰ].

4.3. Слоготворно *p*

Оние Украинци што не учеле чешки, словачки, српски, ќе бидат изненадени од појавата на зборови „без вокал“, како *крст*, *прв* и сл. Пред полските студенти се јавува истиот проблем. За разлика од украинскиот, во полскиот јазик *r* може да се најде во позиција меѓу консонанти, сп. *trwać* (трае), *wiatr* (ветар), но во сите овие примери со границите на слогот е опфатен и вокалот (*trwać* и *wiatr* се едносложни), така што *r* е само еден од консонантите во консонантската група. Поради тоа, сосема природна е појавата на проблемите поврзани со изговорот на слоговите со вокално *p*, особено ако е консонантското соседство побројно (со консонантска група одлево или оддесно: *четврток*, *прст*, *црква*), ако е зборот многусложен и ако вокалното *p* е акцентирано (сп. *прек'ршоци*). Во стремето што поверно да се долови изговорот на слогот со *p* како носител, необична, но честа девијација кај украинските студенти е удолжувањето на вокалот во следниот слог, сп. го изговорот: *трџн'у:вање*, *ц'рква:та*, и со пренос на акцентот: *цркв'а:та*. Кај полските студенти не е забележана девијација со удолжување, кај нив чест е преносот на акцентот на следниот слог и неслоговен изговор на *p*, сосема според моделот на полскиот јазик, сп. [##crkv'a#ta##]. Кај Украинците понекогаш се јавува девијација со разложување на вокалното *p* на гласовна група со украинската фонема /и/ пред *p* [cyrkvata]. Украинскиот глас [y] овде настапува во замена за темниот призвук пред *p*. Слично, темниот вокал во бугарската група /ър/ се транскрибира на украински со /ир/, сп. буг. Търново – укр. Тирново.

4.4. Изговор на *л*

Полумекиот изговор на македонското тврдо *л* е најтипичниот чинител на полскиот „акцент“ и фонетска девијација тешка за надминување. Станува збор за обична супституција на гласовите и причините лежат единствено во разидувањата меѓу првиот и вториот јазик. И полскиот и украинскиот и македонскиот фонолошки систем имаат опозиција од едно тврдо и едно меко *л*, но има разлики во степенот на мекоста (в. графикон).

Степените на мекоста на *л* во македонскиот, украинскиот и полскиот јазик, прикажани на погорниот графикон не се одредувани со помош на прецизни артикулациски или акустички мерења, туку врз основа на акустичкиот впечаток на познавачите на овие јазици, запишан во учебниците,

прирачниците, споредбените граматика и сл., како и по девијатолошки пат. На скалата мекоста ја претставивме во 3 степени, кои одговараат на македонскиот изговор: степен 1 – тврдо македонско *л*, степен 2 – полумекостандардно македонско *љ*, 3 – меко супстандардно македонско *љ*, онака како што се изговара во т.н. културен дијалект (Савицка/ Спасов, 1997, стр. 81-82), изговор добиен под влијание на српскиот. Полското тврдо *l* до толку го изменило изговорот што тука само од етимолошки и од графички причини може да се зборува за тврдо „л“, зашто фонетски тоа е само [w]. Имајќи ги предвид етимолошкиот, графичкиот и фонетскиот аспект, на графиконот го одредивме како тврдо *л* со „нулова“ мекост. Фонолошката опозиција „тврдо *л* : меко *л*“ во трите јазици фонетски е одразена преку следниот распон на мекоста: во украинскиот 1 и 3, во полскиот 0 и 2, во стандардниот македонски 1 и 2 (в. на графиконот). Познато е дека во културниот дијалект, застапен пред сè во македонските медиуми, изговорот на *љ* не соодветствува со описот даден во *Граматиката на македонскиот јазик* (Конески, 2004, 115) и се изговара на третиот степен на мекоста. Ваквиот изговор е толку распространет во Македонија што би било неоправдано да не се прифати како правилен и во странските центри во кои се изучува македонскиот јазик. Така, за македонскиот јазик може да се прифати и распонот 1 и 3 меѓу мекото и тврдото *л*. Тврдото македонско и тврдото украинско *л* се околу првиот степен. Во *Речникот македонско-полски и полско-македонски* (Видоески/ Пјанка/ Тополињска, 1990, стр. 329) се вели дека „македонскиот изговор на *л* одговара горе-долу на рускиот“, а рускиот е идентичен со украинскиот. По девијатолошки пат се докажува дека разлика меѓу украинскиот и полскиот изговор сепак има: во говорот на Полјаците украинското тврдо *л* се супституира со полскиот глас [w] (*l*), а македонското со полскиот глас [l] (*l*). Затоа и на графиконот македонското *л* е малку повисоко од украинското. Сепак, разликите се многу мали и тешко забележливи и затоа може да се констатира само минимална отстапка од македонскиот изговор во говорот на украинските студенти. Кај украинските студенти нема изразити девијации ни во изговорот на македонското *љ*. Во изговорот на *љ* нема девијации ниту во говорот на полските студенти, затоа што ваквиот изговор постои и во полскиот јазик како алофон на /l/, „македонскиот изговор *љ* одговара горе-долу на полскиот изговор *l* пред *i*, како во *lis, liść*“ (Видоески/ Пјанка/ Тополињска, 1990, стр. 329). Македонскиот глас *л* [l] не е познат во полскиот јазик ниту како алофон. Затоа тој се супституира со полскиот глас *l* [l], и така во говорот на полските студенти распонот на мекоста на тврдото и мекото *л* во македонскиот јазик е 2 со 3. Оваа девијација е чисто фонетска. Таа го карактеризира изговорот на полските студенти на сите етапи од изучувањето на македонскиот јазик дури до нивото Ц2. Само некои студенти и само понекогаш успеваат да го доловат македонскиот изговор на *л* со соодветниот степен на мекост.

Со студентите од прва година направивме еден мал експеримент со цел да се спречи оваа девијација (полумекиот изговор на *л*) уште пред нејзината појава. На студентите им се кажа дека македонското *љ* се изговара полумекост (така, како што впрочем е во стандардниот јазик) и понатаму

инсистиравме на таков изговор. Сметавме дека на овој начин ќе се блокира супституцијата на гласот *л* (прв степен) со глас од вториот степен, затоа што вториот степен веќе ќе биде зафатен од страна на *љ*. Распон на мекоста меѓу двата гласа *2* со *2* не е можен, зашто тоа не го дозволува фонологијата и во тој случај двете фонеме би се слевале во една (недиференцијација на фонемите). Тоа претставуваше обид да ѝ се придаде фонолошка димензија на оваа фонетска девијација, на студентите да им се прикаже како фонолошка девијација, и така да се истакне неопходноста од правилен (тврд) изговор, затоа што од тоа може да зависи семантичката вредност на исказот. Колку и да изгледа перспективно овој обид со помош на „фонематско истиснување“ да се надмине оваа девијација, мораме да признаеме дека по извесно време се откажавме поради неуспех. Причините за неуспехот можеби лежат во ниската фреквенција на *љ* во македонскиот јазик, а можеби и во тоа што во универзитетски услови комуникациската вредност на јазикот е ниска,² па и фонолошките девијации не се доживуваат како нарушување на комуникациската вредност. Така, оваа девијација и натаму остана чисто фонетска. За нејзино исправање потребни се артикулациски вежби.

4.5. Изговор на веларните согласки

Македонската графема *г* се чита како украинската *г* [g], а не како украинската *г* [ɣ], па затоа се јавуваат чести грешки кои по правило се исправаат уште во почетните етапи од изучувањето. Станува збор за гласовна супституција која е направена не поради недостиг на елемент во артикулациската база, туку поради погрешен избор на елемент од таа база.

Кај полските студенти честа девијација е малото озвучување на *х* во интервокална позиција, што е карактеристично за полскиот јазик, сп. го изговорот: [mehaniziran] наместо [mexaniziran].

4.6. Изговор на /e/ и /o/

Една од понезабележителните девијации во говорот на украинските студенти е поширокиот и „потврд“ изговор на /e/ и /o/ под влијание на украинскиот изговор зад тврдите консонанти. Кај ограничен број украински студенти се појавува девијација со „мек“ изговор на /e/, т.е. со смекнување на консонантот пред него: *тр'еба*, *вр'ем'е*, под влијание на рускиот јазик.

4.7. Акцент

Македонскиот и полскиот јазик имаат фонетски фиксиран акцент, македонскиот на антепенултима, полскиот на пенултима. Украинскиот јазик има „морфолошки“ акцент. Фонетичноста на македонскиот акцент значи дека во врска со македонскиот акцент можни се само фонетски девијации, а

² Јазикот ја остварува својата комуникациска вредност како систем, а во услови на намалена комуникациска вредност ослабнато е чувството за системноста на јазикот, и чувството за системноста на фонемите во таа мера. Истакнувањето на структурата како важен лингвистички фактор кој ја определува интерференцијата од страна на Вајнрајх (Вайнрайх, 1979, стр. 104-109) се однесува пред сè на ситуациите во кои јазикот остварува полна комуникациска вредност.

фонолошки девијации не се можни. Поинаку е во украинскиот јазик, каде што акцентот во некои случаи има улога на супрасегментална фонема. Македонскиот акцент е слободен од семантички товар. Затоа и девијациите што се состојат во неправилно акцентирање на македонските зборови во говорот на полските и украинските студенти, како и сите други фонетски девијации, не може да ја загрозат смислата на исказот. Не само тоа, туку фонетската стабилност на акцентот е олеснувачка разлика на вториот македонски во однос на првиот украински, затоа што пред украинскиот (и полскиот) студент нема дилема за местото на акцентот, зашто таа е однапред решена со правилото за третосложно акцентирање. На студентот му останува само да го спроведе тоа правило. Воопшто, за навикнување на правилно акцентирање на зборовите во јазиците со фонетски определен акцент, треба само говорителот да се соживее со „ритамот на јазикот“. Можеби нешто потешко е да се научи македонскиот акцент, отколку полскиот, зашто на почетната етапа е потешко да се доброи до третиот слог.

Поинаку е со зборовите од туѓо потекло. Овие зборови во македонскиот јазик се во многу поголемо количество отколку во полскиот и украинскиот, и огромен дел од нив се акцентски неадаптирани. Акцентската адаптација, за споредба, во полскиот јазик се врши веднаш при приемот на туѓиот збор и тоа речиси во сите случаи. Полските и украинските студенти честопати се незадоволни од „укинувањето“ на правилото за третосложно акцентирање кај туѓата лексика.

Синтагматичноста на македонскиот акцент е специфична од аспект на наставата. Понекогаш изгледа безнадежно да се очекува од странскиот студент да поврзе под еден акцент неколку збора, како во примеров: *не-ке-си-му-ја-дадел*. До толку посложена е оваа работа и затоа што фреквенцијата на кратките заменски форми, честичките *не*, *да* и *ке*, и др. прават македонскиот јазик во очите на украинскиот и полскиот студент да изгледа како „јазик на кратки зборови“.

Под влијание на интерференцијата со првиот јазик кај полските студенти честа е појавата на секундарен акцент *и/* или удолжување на вокалот на пенултима. Поточно, студентот акцентира правилно на третиот слог од крајот, но потоа додава и полуакцент на претпоследниот слог, сп. ком-ш'и-ј-а-та. Оваа појава, сепак, е ограничена како во поглед на бројот на студентите, така во поглед на честотата и изразеноста.

5. Фонемноста како фактор за интерференции

Фонолошките интерференциски девијации се позабележителни од фонетските. Фонетските во принцип не предизвикуваат пречка во комуникацијата. Пречка, неразбирливост и негодување кај слушателот може да предизвикаат фонолошките интерференции, пред сè, недиференцијацијата на фонемите. Фонетските девијации го определуваат туѓиот „акцент“ кој на соговорникот може да му биде симпатичен, да го нервира или да не влијае врз него. Решението на фонетските девијации лежи во артикулацијата. Фонолошките девијации не се решаваат со поместување на артикулацијата. Фонолошките девијации по правило се поиздржливи на напорите за нивно

надминување. На пример, во говорот на македонските изучувачи на украинскиот јазик најтешко се совладува изговорот и дистрибуцијата на /и/ [y], односно недиференцијацијата на /и/ и /и/. Се покажува многу полесно да се усвои една нова артикулација, отколку да ѝ се додаде на таа артикулација статус на фонема и да се вклучи во фонолошкиот систем. Потребно е некое време да се наместат [y], да се постигне соодветното место и начин на артикулација, да се задоволат барањата на сите дистинктивни признаци, но ова време ќе биде пократко од времето потребно за фонематизација на тој изговор и за негова имплементација во системот како рамноправна фонема (со почеста или поретка дистрибуција).³ И откако ќе се постигне артикулацијата на *и*, уште долго потоа се јавуваат девијации со употреба на *и* м. *и*, но и обратно (хиперкоректно) *и* на местото на *и*. Сличен проблем се меките консонанти. Овде, исто така, да се научи мекото *с'*, изговор некарактеристичен за македонската артикулационска база, може да биде проблем, но уште потешко од тоа е да се изгради свест за мекоста како релевантен дистинктивен признак, да се усвои мекото *с'* како корелат на тврдото *с* во консонантскиот систем.

Проблемот на фонетските девијации е артикулационски. Дали е проблемот на фонолошките девијации (диференцијацијата на фонемите) аудитивен? Што му пречи на изучувачот, кој нема проблеми со слухот, да слушне? – Му пречи првиот фонолошки систем. Во овој контекст треба да се забележи дека неможността за аудитивен прием може и треба да се компензира со визуелен. Во пишана форма разграничувањето во поголем дел од случаите е еднозначно и очигледно. Читањето како метод за изучување на странските јазици оди во прилог на подобрата фонемска диференцијација и на ограничувањето на дејството на фонемноста како битен фактор за девијации. Затоа не треба да се потценува читањето и да му се потчинува на слушањето, затоа што читањето има свои предности.

6. Заклучни забелешки

Општо земено, Украинците и Полјациите што учат македонски барем во поглед на фонетиката и фонологијата се во поповолна положба од Македонците што учат украински и полски, зашто македонскиот има значително помал број гласови (респ. и фонемии), најмногу како последица на затврднувањето на меките согласки и неутрализацијата на опозицијата по мекост во консонантскиот систем, а уште и поради поголемото упростување на вокалниот систем (во македонскиот ја нема украинската фонема /и/, полските /y/, /a/ и /e/). Главни чинители на туѓиот акцент со кој македонскиот јазик го зборуваат украинските студенти се: мекиот или смекнатиот изговор на консонантите (/т/, /д/, /н/) пред /и/, изговор на темен вокал пред слоготворното /р/, како и поширокиот изговор на акцентираниите /e/ и /o/. Главни чинители на полскиот акцент во зборувањето македонски се: полумекиот изговор на /л/, одземање на слоготворноста на /р/ и изговор како

³ Во македонскиот јазик фонемата /и/ стандардно се реализира со гласот [i], а ако зборуваат изговори [y], тој сеедно ја реализира фонемата /и/.

консонантска група со акцент на најблиската самогласка и, поретко, секундарниот акцент на пенултима.

Библиографија

Вайнрайх, У. (1979). *Языковые контакты (состояние и проблемы исследования)*. Киев: Издательство при Киевском государственном университете, издательства объединения „Вища школа“.

Видоески, Б., Пјанка, В., Тополињска, З. (1990). *Македонско-полски и полско-македонски речник*. Варшава: PWN – Државно научно издателство, Скопје: Македонска книга.

Конески, Бл. (1996). *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Детска радост.

Конески, Бл. (2004). *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно дело.

Савицка, И., Спасов, Јб. (1997). *Фонологија на современиот македонски стандарден јазик*. Скопје: Детска радост.

Станојоски, И. (2009). *Проблемот на интерференциите при изучувањето на македонскиот јазик во Полска и Украина*. Скопје: Станојоски И.

Igor Stanojoski

Phonetic and Phonological Deviations in the Use of Macedonian Language by Polish and Ukrainian Students

Abstract: Phonetic deviations do not cause impediment in communication. Impediment, unintelligibility and uncertainty can be caused by phonological interferences, primarily, by under-differentiation of phonemes. The solution for phonetic deviations is articulation. The phonological deviations are not resolved by articulation movement. Ukrainians and Poles who study Macedonian are in a better position than Macedonians who study Ukrainian and Polish at least in terms of phonetics and phonology because Macedonian has significantly smaller number of voices (and phonemes), mostly as a result of the hardening of the soft consonants and neutralization of the softness opposition in the consonant system.

Key words: *phones, phonemes, pronunciation, deviation, interference, learning, Macedonian.*

